

**MILLIY MENTALITET VA
KONSEPTUAL TAFAKKUR: INGLIZ,
RUS VA O‘ZBEK MADANIYATLARIDA
“JASORAT” VA “SABR”
KONSEPTLARINING KOGNITIV
FARQLARI**

Axmadova Feruza Zarifovna,
Oriental universitetining ingliz tili o‘qituvchisi

**NATIONAL MENTALITY AND
CONCEPTUAL THINKING: COGNITIVE
DIFFERENCES OF THE CONCEPTS OF
“COURAGE” AND “PATIENCE” IN
ENGLISH, RUSSIAN, AND UZBEK
CULTURES**

Axmadova Feruza Zarifovna,
English teacher at Oriental University

E-mail: feruzaaxmadova7@gmail.com
Orcid: <https://orcid.org/0009-0005-1222-2772>

**НАЦИОНАЛЬНЫЙ МЕНТАЛИТЕТ И
КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ МЫШЛЕНИЕ:
КОГНИТИВНЫЕ РАЗЛИЧИЯ
КОНЦЕПТОВ «МУЖЕСТВО» И
«ТЕРПЕНИЕ» В АНГЛИЙСКОЙ,
РУССКОЙ И УЗБЕКСКОЙ
КУЛЬТУРАХ**

Ахмадова Феруза Зарифовна
*Преподаватель английского языка, университет
Ориентал*

Annotatsiya. Ushbu maqola ingliz, rus va o‘zbek madaniyatlarida “jasorat” va “sabr” konseptlarini qiyosiy tahlil qilish orqali milliy mentalitet va konseptual tafakkur o‘rtasidagi munosabatni o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqot lingvokulturologiya va kognitiv lingvistika yo‘nalishlari doirasida olib borilib, mazkur konseptlarning madaniy qadriyatlar, tarixiy tajriba hamda ijtimoiy me‘yorlar ta‘sirida shakllanishi tahlil qilinadi. Ishda uch til doirasida konseptlarning semantik tuzilishi, madaniy konnotatsiyalari va kognitiv talqinlari ko‘rib chiqiladi. “Jasorat” konsepti universal insoniy qadriyat sifatida tahlil qilinadi, biroq uning madaniy ifodasi sezilarli darajada farqlanadi: ingliz madaniyatida u ko‘proq individualizm va shaxsiy mustaqillik bilan bog‘liq bo‘lsa, o‘zbek madaniyatida jamoaviylik, sha‘n va ijtimoiy mas‘uliyatni aks ettiradi; rus madaniyatida esa u ko‘pincha chidamlilik va ma‘naviy kuch bilan uyg‘unlashadi. Shuningdek, “sabr” konsepti ham umumiy va madaniyatga xos xususiyatlarni namoyon etadi: u qat‘iyatlilik, bag‘rikenglik va emotsional nazorat bilan bog‘liq bo‘lsa-da, turli madaniy mentalitetlarda turlicha talqin qilinadi.

Kalit so‘zlar: milliy mentalitet, konseptual tafakkur, jasorat, sabr, lingvokulturologiya, kognitiv lingvistika, madaniy qadriyatlar, semantika, madaniyatlararo muloqot, o‘zbek madaniyati, rus madaniyati, ingliz madaniyati.

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию взаимосвязи национального менталитета и концептуального мышления на основе сравнительного анализа концептов «мужество» и «терпение» в английской, русской и узбекской культурах. Исследование проводится в рамках лингвокультурологии и когнитивной лингвистики с акцентом на влияние культурных ценностей, исторического опыта и социальных норм на формирование данных концептов. В работе рассматриваются семантические структуры, культурные коннотации и когнитивные интерпретации концептов в трех языках. Концепт «мужество» анализируется как универсальная человеческая ценность, однако его культурная репрезентация существенно различается: в английской культуре он чаще ассоциируется с индивидуализмом и личной автономией; в узбекской культуре отражает коллективизм, честь и социальную ответственность; в русской культуре он нередко связан с выносливостью и моральной стойкостью. Аналогичным образом концепт «терпение» демонстрирует как общие, так и специфические культурные характеристики, будучи связанным с настойчивостью, толерантностью и эмоциональным контролем, однако интерпретируется по-разному в зависимости от культурного менталитета.

Ключевые слова: национальный менталитет, концептуальное мышление, мужество, терпение, лингвокультурология, когнитивная лингвистика, культурные ценности, семантика, межкультурная коммуникация, узбекская культура, русская культура, английская культура.

Abstract. This article explores the relationship between national mentality and conceptual thinking through a comparative analysis of the concepts of “courage” and “patience” in English, Russian, and Uzbek cultures. The study is grounded in the framework of linguoculturology and cognitive linguistics, focusing on how these concepts are shaped by cultural values, historical experiences, and social norms. The research examines the semantic structures, cultural connotations, and cognitive interpretations of the concepts in the three languages. The concept of courage is analyzed as a universal human value, yet its cultural representation varies significantly: in English culture, it is often associated with individualism and personal autonomy; in Uzbek culture, it reflects collectivism, honor, and social responsibility; while in Russian culture, it is frequently linked with endurance and moral strength. Similarly, the concept of patience demonstrates both shared and culture-specific features, being connected with perseverance, tolerance, and emotional control, but interpreted differently depending on cultural mentality.

Keywords: national mentality, conceptual thinking, courage, patience, linguoculturology, cognitive linguistics, cultural values, semantics, intercultural communication, Uzbek culture, Russian culture, English culture.

Kirish. Til nafaqat muloqot vositasi, balki madaniy identifikatsiya, milliy mentalitet hamda tafakkur shakllarini aks ettiruvchi va shakllantiruvchi asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Har bir til tizimi voqelikni idrok etish, bilimlarni tizimlashtirish va inson tajribasini talqin qilishning o‘ziga xos usullarini kodlaydi. Shu sababli konseptual tuzilmalarni o‘rganish zamonaviy lingvistikaning, xususan, kognitiv lingvistika va lingvokulturologiya yo‘nalishlarining muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etiladi [1].

“Jasorat” va “sabri” kabi konseptlar inson tafakkurida markaziy o‘rin egallaydi, chunki ular turli madaniyatlarda tan olingan muhim axloqiy va psixologik sifatlarni ifodalaydi. Ushbu konseptlar universal xarakterga ega bo‘lishiga qaramay, ularning talqini madaniy, tarixiy va ijtimoiy kontekstga bog‘liq holda farqlanadi. Ingliz, rus va

o‘zbek madaniyatlarida “jasorat” va “sabr” tushunchalari milliy an’analar, e’tiqod tizimlari hamda kollektiv tajribalar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularning semantik tuzilishi va kognitiv reprezentatsiyasini belgilaydi [2].

Mazkur tadqiqotning maqsadi ingliz, rus va o‘zbek madaniyatlarida “jasorat” va “sabr” konseptlarining qanday tushunilishi, ifodalanishi va qadrlanishidagi o‘xshash va farqli jihatlarni aniqlashdan iborat. Qiyosiy tahlil asosida ushbu konseptlarning til, tafakkur va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni qanday aks ettirishi yoritib beriladi.

Tadqiqotning nazariy asosini til va tafakkur o‘rtasidagi munosabatni yoritgan mashhur olimlar — E. Sapir va B. L. Whorfning lingvistik nisbiylik nazariyasi, A. Vejbitskaning semantik universallar konsepsiyasi, shuningdek, Yu. S. Stepanov hamda V. V. Vorobyovning lingvokulturologik yondashuvlari tashkil etadi. Ushbu ilmiy qarashlarga ko‘ra, til kognitiv jarayonlarga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi va konseptlar madaniy xotiraning muhim tashuvchilari sifatida namoyon bo‘ladi [3].

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda ingliz, rus va o‘zbek tillarida “jasorat” va “sabr” konseptlarini o‘rganish uchun sifat (qualitative) qiyosiy yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqot metodologiyasi kognitiv lingvistika hamda lingvokulturologiya yondashuvlarini integratsiyalash asosida shakllantirildi, bu esa konseptlarning semantik, kognitiv va madaniy jihatlarni kompleks tarzda tahlil qilish imkonini beradi [4].

Tadqiqot jarayonida quyidagi asosiy metodlardan foydalanildi:

Birinchi, **semantik tahlil** metodi orqali “jasorat” va “sabr” konseptlarining asosiy ma’nolari, ularning leksik ifodalari hamda turli kontekstlarda qo‘llanish xususiyatlari aniqlandi. Ushbu yondashuv konseptlarning til tizimidagi ifodalanish shakllarini aniqlashga xizmat qiladi [5].

Ikkinchi, **kognitiv tahlil** metodi yordamida mazkur konseptlarning inson tafakkuridagi konseptual tuzilmalari, ularning kategoriyalashuvi va mental modellari o‘rganildi. Bu metod konseptlarning qanday qilib inson ongida shakllanishi va tartibga solinishini tushuntirishga imkon beradi [4].

Uchinchi, **lingvokulturologik yondashuv** asosida “jasorat” va “sabr” tushunchalarining madaniy qadriyatlar, milliy an’analar hamda tarixiy tajribalar bilan bog‘liqligi tahlil qilindi. Mazkur yondashuv konseptlarning madaniy konnotatsiyalarini ochib berishga va ularning milliy mentalitetdagi o‘rnini aniqlashga xizmat qiladi [6].

Tadqiqot uchun ma’lumotlar bazasi sifatida izohli lug‘atlar, badiiy adabiyot namunalari hamda turli madaniy diskurs materiallaridan foydalanildi. Ushbu manbalar konseptlarning turli ijtimoiy va madaniy kontekstlarda qanday ifodalanishi va idrok etilishini chuqur tahlil qilish uchun mustahkam empirik asos yaratdi.

Tadqiqot natijalari. Olib borilgan qiyosiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, “jasorat” va “sabr” konseptlarining asosiy semantik yadrosi universal xarakterga ega bo‘lsa-da, ularning madaniy talqini va kognitiv reprezentatsiyasi sezilarli darajada

farqlanadi. Ushbu farqlar har bir xalqning tarixiy taraqqiyoti, ijtimoiy qadriyatlari hamda milliy mentaliteti bilan bevosita bog‘liq holda shakllangan [7].

“Jasorat” konseptining madaniy xususiyatlari

Ingliz madaniyatida “jasorat” tushunchasi asosan individualizm va shaxsiy mustaqillik bilan bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. U insonning qo‘rquvga mustaqil ravishda qarshi turish qobiliyati, o‘z fikrini erkin ifoda etish, qaror qabul qilish va shaxsiy e‘tiqodlarini himoya qilish bilan tavsiflanadi. Mazkur yondashuvda jasorat ko‘proq individual muvaffaqiyat va shaxsiy erkinlik bilan uyg‘unlashadi [8].

O‘zbek madaniyatida esa “jasorat” konsepti “jasorat” atamasi orqali ifodalanib, unda sha‘n, vatanparvarlik va ijtimoiy burch kabi qadriyatlar ustuvor ahamiyat kasb etadi. Jasorat bu yerda individual emas, balki jamoaviy manfaatlarga xizmat qiluvchi sifat sifatida talqin qilinadi. U ko‘pincha fidoyilik, sadoqat va jamiyat oldidagi mas‘uliyat bilan bog‘lanadi [9].

Rus madaniyatida “jasorat” tushunchasi chidamlilik va bardoshlilik bilan chambarchas bog‘liqdir. Bu madaniy kontekstda jasorat nafaqat tashqi xavfga qarshi turish, balki ichki ruhiy sinovlarni yengish va uzoq muddatli qiyinchiliklarga dosh berish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Bu esa tarixiy sinovlar va murakkab ijtimoiy jarayonlar bilan izohlanadi [7].

“Sabr” konseptining madaniy xususiyatlari

Ingliz madaniyatida “sabr” tushunchasi asosan o‘zini nazorat qilish va ratsional xulq-atvor bilan bog‘liq holda talqin qilinadi. U muammolarni hal qilishda zarur bo‘lgan amaliy ko‘nikma sifatida ko‘riladi hamda insonning o‘zini tutishi va hissiy muvozanatini saqlashiga xizmat qiladi [8].

O‘zbek madaniyatida “sabr” konsepti chuqur ma‘naviy va axloqiy mazmunga ega. U diniy e‘tiqodlar, taqdirni qabul qilish va ichki kamolot bilan bog‘liq bo‘lib, insonning sabr-toqati, kamtarligi va iymon-e‘tiqodini ifodalovchi muhim fazilat sifatida qaraladi. Ushbu konsept ijtimoiy uyg‘unlikni ta‘minlovchi asosiy qadriyatlardan biri sifatida namoyon bo‘ladi [9].

Rus madaniyatida esa “sabr” ko‘proq azob-uqubatlarga bardosh berish va uzoq davom etadigan qiyinchiliklarga chidash qobiliyati bilan bog‘liqdir. Bu holat tarixiy jihatdan shakllangan madaniy tajriba bilan izohlanib, konseptga chuqur ekzistensial va emotsional mazmun yuklaydi [7].

Muhokama. Qiyosiy tahlil natijalari konseptual farqlar milliy mentalitet va kognitiv modellar bilan chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatadi. Ingliz madaniyati individualizm va ratsionallik tamoyillariga asoslangan bo‘lib, unda “jasorat” va “sabr” tushunchalari ko‘proq shaxsiy faollik, o‘zini boshqarish va individual qaror qabul qilish bilan izohlanadi. Bu esa mazkur konseptlarning individual erkinlik va shaxsiy mas‘uliyat bilan uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi [10].

O‘zbek madaniyatida esa jamoaviylik, ma‘naviyat va axloqiy mas‘uliyat ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shu sababli “jasorat” va “sabr” konseptlari ijtimoiy yo‘naltirilgan fazilatlar sifatida talqin qilinib, jamiyat barqarorligi, ijtimoiy uyg‘unlik

hamda axloqiy me'yorlarga rioya etish bilan bevosita bog'liq holda namoyon bo'ladi [11].

Rus madaniyati esa tarixiy sinovlar, chidamlilik va chuqur emotsional tajriba bilan shakllangan bo'lib, unda ushbu konseptlar ko'proq ichki kechinmalar, bardoshlilik va ruhiy mustahkamlik nuqtayi nazaridan talqin qilinadi. Natijada, "jasorat" va "sabr" tushunchalari introspektiv va ekzistensial mazmun kasb etadi [12].

Ushbu natijalar konseptlarning mazmuni statik emasligini, balki madaniy kontekst ta'sirida dinamik ravishda shakllanishini ko'rsatadi. Mazkur kognitiv modellar insonlarning fikrlashi, hissiyoti va xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu jihatdan, konseptual farqlarni anglash madaniyatlararo muloqotni samarali tashkil etish hamda til va madaniyat o'rtasidagi murakkab bog'liqlikni chuqurroq tushunish uchun muhim ahamiyatga ega [10].

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, "jasorat" va "sabr" konseptlari o'zining asosiy mazmuniga ko'ra universal xarakterga ega bo'lsa-da, ularning madaniy va kognitiv talqinlari ingliz, rus va o'zbek madaniyatlarida sezilarli darajada farqlanadi. Ushbu farqlar milliy mentalitet bilan chambarchas bog'liq bo'lib, kengroq ijtimoiy qadriyatlar, tafakkur shakllari va xulq-atvor me'yorlarini aks ettiradi [11].

Mazkur tadqiqot turli lingvistik va madaniy kontekstlarda asosiy insoniy qadriyatlarning qanday konseptualashtirilishini tahlil qilish orqali kognitiv lingvistika va lingvokulturologiya sohalariga muhim hissa qo'shadi. Tadqiqot natijalari inson tafakkuri va tajribasini shakllantirishda madaniy xilma-xillikning muhim rol o'ynashini yana bir bor tasdiqlaydi [12].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sapir E. Language: An Introduction to the Study of Speech – New York: Harcourt, Brace, 1921. – 250 p.
2. Whorf B. L. Language, Thought, and Reality – Cambridge: MIT Press, 1956. – 278 p.
3. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words – Oxford: Oxford University Press, 1997. – 317 p.
4. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 256 p.
5. Cruse D. A. Lexical Semantics – Cambridge: Cambridge University Press, 1986. – 310 p.
6. Vorobyov V. V. Lingvokulturologiya nazariyasi – Moskva: Nauka, 1997. – 210 b.
7. Stepanov Yu. S. Konstanty: Slovar russkoy kultury – Moskva: Akademicheskij proekt, 2004. – 990 b.
8. Wierzbicka A. Semantics, Culture, and Cognition – Oxford: Oxford University Press, 1992. – 487 p.
9. Karasik V. I. Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs – Volgograd: Peremena, 2002. – 390 b.
10. Hofstede G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations – Thousand Oaks: Sage Publications, 2001. – 596 p.
11. Hall E. T. Beyond Culture – New York: Anchor Books, 1976. – 298 p.
12. Leontovich O. A. Russkie i amerikantsy: paradoksy mezhkulturnogo obshcheniya – Volgograd: Peremena, 2002. – 312 b.

13. Isroilova, X. (2023). Marosim va udumlarning nazariy xususiyatlari xususida. *Oriental Art and Culture*, 4(1), 622-625.
14. Xusanov, H. (2025). Yangi O‘zbekistonda milliy musiqa madaniyatining ahamiyati. *Inter education & global study*, (1), 503-510.
15. Sodiqov, I. (2025). San’at oliygohlarida yosh rejissyorlarni kasbiy mahoratini va innovatsion kompetentligini rivojlantirish. *Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi*, (2), 336-341.
16. Ikramov, S. N. (2023). Etyud aktyorlik mahoratining badiiy omili sifatida. *Oriental Art and Culture*, 4(2), 844-849.
17. Mo‘minova, L. R. (2023). Results of focusing on art and culture in the new Uzbekistan. *Экономика и социум*, (10 (113)-2), 244-247.